

матеріали, які були призначені для народних мас, ними не сприймалися, і складалося враження, що така література спрямована на суспільні групи, яких не потрібно було агітувати проти більшовиків [15, с. 174; 1, с. 233].

Серйозною проблемою у пропагандистсько-агітаційній діяльності відділу була відсутність чіткої ідеології та продуманої політичної програми Білого руху. Адже якщо на початку Громадянської війни (1917-1918 рр.), коли лідери білогвардійців будували свою ідеологічну платформу на надкласових ідеях боротьби проти більшовиків та відкладення вирішення усіх важливих державних, національних та соціально-економічних питань до скликання нових Установчих Зборів, то у 1919 році, який, по суті, був визначальним у протистоянні білих та червоних, ці ідеї вже не могли задовольнити запити усіх соціальних класів та суспільних груп. Населення потребувало чітких та зрозумілих рішень у аграрному, національному та робітничому питанні та їх реалізації. У спеціальних комісіях, які створювалися денікінською владою, йшло активне обговорення різних декларацій та законопроектів щодо усіх актуальних проблем, однак втілити їх на практиці лідери Білого руху не наважувалися. Цим пояснюється розпливчастість і слабкість білогвардійських газет, звідси суттєва неефективність їх пропаганди [14, с. 58-59; 1, с. 233].

Та й чи могла бути дією білогвардійська пропаганда та агітація, якщо поряд з військовими успіхами і просуванням білих військ на Москву, відбувався катастрофічний розлад тилу. Навіть самі працівники відділу пропаганди вказували у своїх повідомленнях, що агітаційна робота фактично не реалізується через дії денікінської адміністрації на місцях. Так, у політичному звіті Освагу від 12 жовтня 1919 р. вказувалося: «Робота пропаганди паралізується безграмотністю місцевої влади. Її бездіяльність призводить до того, що в селах більшовики агітують без перешкод. Розкрадання, вбивства і реквізиції тероризують населення. І в той час, як агенти пропаганди говорять, що Добровольча армія несе правопорядок, спокій та захист, поряд з цим – хабарництво, пограбування, убивства, яких не було в дореволюційний час» [11, с. 2].

Як бачимо, разом з недоліками матеріально-технічного характеру, у білогвардійській пропаганді існували проблеми, які безпосередньо були пов'язані з ідеологічними засадами Білого руху та його політичною програмою. Це, на погляд автора, мало більш суттєвий вплив на непродуктивність білогвардійської агітації. Тому шукати головні причини невдалої пропаганди білих варто саме у цих перерахованих вище проблемах.

У сучасній науковій літературі можемо зустріти твердження, що пропаганда білих мала такі ж самі вади, як і більшовицька. Російський дослідник А. Кручинін, який є фахівцем з історії Громадянської війни, у одній зі своїх статей для енциклопедичного видання пише, що при порівнянні білої та більшовицької пропаганди не потрібно надавати перевагу останній. Адже проти більшовицької агітації працювала вся політика радянської влади: продрозкладка, офіційно оголошений терор, примусові масові мобілізації, тому намагання приписувати перемогу червоним роботі їх пропагандистській машині виявляються безпідставними [4, с. 207-208].

На нашу думку, не можна повністю підтримати вказану вище тезу російського науковця. Справді, політика «воєнного комунізму», яку втілювало в життя більшовицьке керівництво в соціальній та економічній сфері, викликала відкрите невдоволення населення, яке часто переростало в збройні повстання. Хоча такі ж народні виступи були і в тилу білих через дії місцевих адміністрацій. Однак говорити про те, що більшовицька пропаганда не була однією з основних складових перемоги у протистоянні проти білогвардійців, ми не можемо. Адже відкриті архівні матеріали вказують на суттєво більший вплив радянської агітаційної роботи, аніж та, що провадилася денікінською владою. Одним із таких документів є таємна записка, призначена для Генерального штабу Денікіна, де мова йшла про причини успіху більшовицької пропаганди. Серед причин називається: суттєві фінансові витрати, які надходять на агітаційну діяльність, величезна кількість літератури, що призначена для широких верств населення, спеціальні агітаційні курси, іноземна агітаційна література, тощо. Автор записки визнає, що при порівнянні білої та радянської пропаганди, «наш відділ пропаганди (мається на увазі Осваг – Г.М.) є жалюгідною іграшкою цехового виробництва» [10, с. 127].

Ідеї та гасла більшовиків були чіткими і зрозумілими та відповідали революційним запитам народних мас. Вони за змістом і формою були схожими до ідей інших лівих політичних сил (есерів, меншовиків, анархістів), однак саме більшовики виявилися найбільш радикальними прибічниками кардинальних перетворень, акцентуючи увагу на потребі швидких та революційних змін, ліквідації капіталістичних відносин, тощо. Тому можемо повністю погодитись із думкою відомого російського історика О. Шубіна, що однією з причин перемоги більшовицької влади у Громадянській війні була «перемога у ідеологічній війні проти білих та поміркованих соціалістів» [15, с. 268].

Підбиваючи підсумки, можемо констатувати, що відділ пропаганди при уряді Головнокомандувача ЗСПР Денікіна являв собою досить розгалужену владну конструкцію, де кожна частина чітко відповідала за визначену сферу пропагандистсько-агітаційної роботи. Однак такий поділ не позбавив цю структуру серйозних недоліків як матеріально-технічного, так і ідейно-політичного характеру, які не дозволяли ефективно протистояти більшовицькій агітації. Останні полягали в тому, що військова ментальність та відсутність політичного досвіду лідерів Білого руху заважала їм усвідомити, що перемога у Громадянській війні залежить не лише від успішних бойових операцій, але й від послідовних дій в політичній, соціальній та економічній царині, які будуть задовольняти настрої широких верств населення.

Джерела та література

1. Алексеев Н. Н. Из воспоминаний / Н. Н. Алексеев. Архив русской революции. Т. 17. – Берлин, 1926. – С. 170-255.
2. Архив Дома Русского Зарубежья имени Александра Солженицына, г. Москва (Архив ДРЗ), ф. 1, оп. 1, дело м-250, л. 339.
3. Государственный архив Российской Федерации, г. Москва (ГАРФ), ф. 440, оп. 1, дело 1., л. 1-3.
4. Кручинин А. Осваг / А. Кручинин. Гражданская война в России: Энциклопедия катастрофы. – М.: «Сибирский цирюльник», 2010. – С. 207-208.
5. Деникин А. И. Очерки Русской Смуты: [в 3 кн.]. Кн.3: т. 4, т. 5. Вооруженные силы Юга России / А.И. Деникин. – 2-е изд, испр. и доп. – М.: Айрис-пресс, 2013. – 832с.
6. Ипполитов Г. М. Деникин / Г. М. Ипполитов. – М.: Молодая гвардия, 2006. – 665с.
7. Кирмель Н. С. Спецслужбы Белого движения. 1918-1922. Контрразведка / Н. С. Кирмель. – М.: Вече, 2013. – 320с.
8. Лукомский А. С. Очерки из моей жизни. Воспоминания / А. С. Лукомский; составл., предисловие, коммент. С. В. Волкова. – М.: Айрис-пресс, 2012. – 752с.
9. Молчанов Л. А. Информационная политика правительства А.И. Деникина / Л. А. Молчанов // Молодая наука на рубеже веков. Сборник статей молодых ученых РГГУ. – М.: Изд-во РГГУ. – 1997. – С. 82-93.
10. Объяснительная записка полковнику генерального штаба Я. М. Лисовому // Белый архив. Т. 1. – Париж, 1926. – С. 127-133.
11. Российский государственный архив социально-политической истории, г. Москва (РГАСПИ), ф. 71, оп. 33, дело 1092, л. 2.
12. Соколов К. Правление генерала Деникина / К. Соколов. – София, 1921. – 296с.
13. Тихомирова И. В. Из истории Отдела Пропаганды при Добровольческой армии генерала Деникина / И. В. Тихомирова // Букинистическая торговля и история книги. Межведомственный сборник научных трудов. – М.: Мир книги, 1996. – Вып. 5. – С. 73-77.
14. Цветков В. Ж. Белое движение в России. 1917-1922 гг. / В. Ж. Цветков // Вопросы истории. – 2000. - № 7. – С. 56-74.
15. Шубин А. В. Махно и его время: О Великой революции и Гражданской войне 1917-1922 гг. в России и на Украине / А. В. Шубин. – М.: Книжный дом «ЛИБРИКОМ», 2013. – 320с.

УДК:94 – 053. 2/6 – 055.26 (47+57), 1941/ 1943''

Ю. Карповець

ПРОБЛЕМА ДИТИНСТВА І МАТЕРИНСТВА В БЛОКАДНОМУ ЛЕНІНГРАДІ

У статті йде мова про соціальні аспекти життя блокадного Ленінграду періоду Другої світової війни, а саме – висвітлення проблеми дитинства і материнства. Наведено інформацію про медичне обслуговування матерів і дітей; освіту та навчання дітей. Для більш детальної і об'єктивної спроби висвітлення подій блокади Ленінграду використано спогади її очевидців.

Ключові слова: блокада, блокадний Ленінград, проблема материнства і дитинства, продовольча криза, евакуація дітей, медичні служби, поширені захворювання, навчання дітей. *The question of article is about social aspects of life of the Blockade Leningrad in the period of Second World War, such as clearing up the problem of childhood and maternity of this period. For more detailed and unbiased attempt to clear up the events of the Blockade of Leningrad the memories of the eyewitnesses are used.*

Keywords: Blockade, Blockade Leningrad, problem of childhood and maternity, food crisis, evacuation of children, widespread illnesses, education of children.

Все это называется – блокада.
И детский плач в разломанном гнезде...
Детей не надо в городе, не надо,
Ведь Родина согреет их везде...
О. Вечтомова «Дети» [7, с. 56]

«Если память взрослого человека – это зеркало прожитого, то детская память – это разбитое зеркало, калейдоскоп, в котором происходившее еще не имеет целостности, расколото на мелкие кусочки, каждый из которых раскрашен разными и странными красками», – говорят ветераны і очевидці блокади Ленінграду про дитяче сприйняття [6, с. 38].

Блокада Ленінграду тривала 872 дні. За цей час населення міста потерпало від голоду, артилерійських обстрілів та бомбардування. В таких умовах доводилося жити і працювати не лише дорослим, але й дітям. Проблема дитинства і материнства ми вирішили розглянути крізь призму 3 аспектів: 1) медицина, медичне обслуговування дітей і матерів; 2) стан здоров'я, організація лікування і профілактики, вплив блокади на стан здоров'я її населення; 3) навчання дітей в умовах війни.

Зупинимося на становищі медицини блокадного Ленінграду періоду Другої світової війни. В цей період різко зросла захворюваність серед жінок. Тяжке становище медицини на початкових етапах згубно впливало саме на жінок і дітей. Найпоширенішими недугами були аліментарна дистрофія, гіпертонічна хвороба, авітамінози, аменорея з специфічними особливостями перебігу в умовах воєнного часу. В блокадному місті лікарі констатували значне число випадків патології вагітності. У медичних звітах часто зустрічаються записи про велику кількість випадків передчасних пологів, які протікали вкрай стрімко. Відзначався також високий відсоток мертворожденості [10, с. 45].

В умовах блокадного міста відзначена тенденція до передчасного переривання вагітності. Причиною цьому була не стільки фізична нездатність жінок вносити і народити дитину, скільки соціально непристосовані умови, що не дозволяли забезпечити елементарні потреби новонародженого. В умовах воєнного часу вирішення даної проблеми було неможливим.

Блокада Ленінграду негативно позначилася на стані здоров'я дітей, особливо новонароджених, серед яких відзначені найвищі рівні захворюваності та смертності. Почастішали випадки захворювання бронхітом, пневмонією, гострими шлунково-кишковими інфекціями. Багато дітей вмирали від вродженої слабкості, недозрілості, дистрофії. Блокада позначилася на фізичному розвитку малюків. У них відзначені знижена маса тіла, невисокий, порівняно з довоєнними однолітками імунітет, рахіт.

Найважчі умови життя дітей в блокадному місті, постійне відчуття голоду і страху не могли не вплинути на їх свідомість. У дітей 4-5 років відзначалася втрата гнучкості, образного мислення, багато понять придбали військовий сенс [10, с. 14].

Попри всі обставини військового часу, державна урядова увага приділялася забезпеченню охорони здоров'я матерів і дітей. На промислових підприємствах створювалися гінекологічні кабінети, які контролювали стан здоров'я працівниць, продовжували функціонувати жіночі консультації, широко практикувалася профілактична госпіталізація вагітних жінок, забезпечення їх додатковими нормами харчування. Дитячі заклади зіткнулися з серйозними проблемами організації роботи в умовах війни і блокади. Необхідно підкреслити роль уряду Ленінграду, який всіляко намагався полегшити становище малюків, що залишилися в місті. Працювали дитячі будинки для дітей, які залишилися сиротами. Для відновлення сил і здоров'я дітей, котрі перебували в дитячих установах й дитячих будинках, з 1942 р. були істотно підвищені норми продовольчого постачання по всіх основних нормованих продуктах, працювали молочні кухні [1, с. 89].

Була реорганізована система дитячих поліклінік, яка почала працювати за принципом «єдиного педіатра». Медичні співробітники лікарень у тяжких умовах виявили героїзм і мужність, охороняючи своїх підопічних.

Таким чином, з перших днів війни органи охорони здоров'я прагнули забезпечити роботу медичних установ міста, що дозволило зберегти сотні життів ленінградських жінок і дітей. Але, на жаль, незважаючи на ці неймовірні зусилля, тисячі дітей так і не дожили до перемоги, загинувши в кільці блокади [8, с. 18].

У початковий період формування блокадних дитячих будинків, коли безпритульність росла лавиноподібно і дитяча смертність досягала рівня катастрофи, вся діяльність вихователів й обслуговуючого персоналу зводилася до єдиної мети – врятувати дітей, а значить, нагодувати їх, захистити від епідемічних хвороб, уберегти від ворожих обстрілів і бомбардувань. Через нестачу продовольства, через непридатність приміщень для терміновостворюваних дитячих будинків, їх переповненість, відсутність елементарних зручностей і предметів першої необхідності, робота співробітників дитячих будинків була справжнім подвигом.

З кінця 1941 р. в дитячі будинки почали масово надходити діти, батьки яких загинули при захисті міста під обстрілами і бомбами або померли від виснаження й холоду в першу сувору блокадну зиму.

Особливо напруженим виявився грудень 1941 р. і перша половина 1942 р., бо в ці місяці одночасно проявилися і масова дитяча бездоглядність, і відсутність боротьби з нею. На цьому тлі безпрецедентною подією стала організація для дітей у перших числах січня 1942 р. новорічних святкових ялинок.

Одним з основних документів того часу була Постанова ради Народних Комісарів №75 від 23.01.42 р. «Про влаштування дітей, які залишилися без батьків», де визначалися найважливіші напрями повсякденної роботи в блокадних дитячих будинках. Для виконання цієї постанови 23 лютого 1942 р. було прийнято рішення Леноблвиконкому №50, а 24 лютого 1942 р. організовано нараду в Ленобладі і 16 березня 1942 р. вийшла Постанова секретаріату обкому і міськкому ВЛКСМ «Про відповідальність комсомольських організацій за виявлення і влаштування бездоглядних дітей та підлітків» [2, с. 34].

У червні 1942 р. Ленінським виконкомом зазначав, що в дитячих будинках є багато вільних місць і надходження дітей у приймальники-розподільники різко скоротилася через проведення евакуації їх з міста.

У формуванні блокадних дитячих будинків необхідно відзначити особливу роль директорів, вихователів та обслуговуючого персоналу: нянечок, прачок, прибиральниць, опалювачів, працівниць їдальні. Саме їм доводилося боротися із педикюльозом, коростою, доглядати за хворими на дистрофію дітей, прати брудну білизну, збирати і відвозити в братські могили дитячі трупи; вони дбали про харчування дітей, дозвілля, режим дня, дисципліну; це вони намагалися втішити, зняти стресовий стан у своїх вихованців, які бачили жахи блокади і смерть рідних. Не вистачало спеціально підготовлених директорів та вихователів, посади яких займали люди, в кращому випадку, з загальною середньою освітою, але часто і її не було. Однак безмежна, часом близька до самопожертви робота, значною мірою згладжувала вищевказаний недолік, забезпечуючи функціонування блокадних дитячих будинків. Слід звернути увагу на об'єктивну складність у формуванні дитячих колективів через різний вік вихованців (від 3 до 14 років) і різний сімейний стан їх при вступі в дитячі будинки. Найбільшу соціально травмовану групу (54,1 %) становили круглі сироти, частина дітей (29,5 %) мали матір чи батька, які перебували на передовій, у решти (16,4 %) були брати і сестри [5, с. 90].

В 1943 р. наповнення дитячих приймальників-розподільників міста помісячно не перевищувало 200 чоловік, а до літа знизилося до 60-70 осіб, проте в рішенні Леноблвиконкому від 09.06.43 р. (протокол №65) «Про боротьбу з дитячою безпритульністю і злочинністю» зазначалося: «Органи НКВС та міліції не займаються виявленням дітей, які залишилися без батьків, і їх влаштуванням. З 1 січня по 1 травня в дитячі приймальники області направлено 1035 дітей» [2, с. 45].

Розглянемо ще один аспект блокадного Ленінграду – навчання дітей. В перші місяці війни сотні тисяч ленінградських дітей були евакуйовані, але згодом масова евакуація припинилася, тому в місті залишилося 400 тис. дітей шкільного і дошкільного віку.

Залежно від стану здоров'я дітей, від нальотів авіації і артилерійських обстрілів, наявності світла, безпосередньо в дитячих будинках, іноді в бомбосховищах, функціонували школи для учнів 1-6 класів.

Не дивлячись на суворі умови війни, керівництво міста прийняло рішення про необхідність подальшого навчання дітей. Наприкінці жовтня 1941 р. 60 тис. школярів перших-шостих класів приступили до навчання в бомбосховищах шкіл, а із 3 листопада 1941 р. в 103 школах Ленінграду за парти сіли близько 30 тис. школярів старших класів. Загальна кількість дітей, які приступили до навчання в школах, складала менше чверті довоєнної кількості ленінградських школярів [11, с. 45].

Особливо тяжким було навчання у початковій школі, яке проводилося в бомбосховищах вже в 1941 р. Важко і увияти, як проходили уроки в такій атмосфері. Часто під час уроку можна було почути звук сирени, який сповіщав про черговий артобстріл. Учні в такій ситуації швидко і організовано спускалися в бомбосховища, де продовжувалися заняття. Із кожним днем кількість учнів, які приходили до школи, зменшувалася. Діти потерпали від хвороб, голоду, холоду. Тому в грудні 1941

р. школам було дозволено тимчасово припинити навчання. Але в 39 ленинградських школах педагоги і учні вирішили продовжувати навчання [5, с. 35].

Дітей, які продовжували відвідувати школи в сувору зиму 1941-1942 рр., ленинградці із великою повагою назвали «зимовщиками» [3, с. 234]. В школі діти додатково до мізерного пайка отримували суп, за який не вирівувалися талони із продовольчої картки. В січні 1942 р. в школах, де не призупинялося навчання, були оголошені канікули. В Ленінграді і Кронштадті діяло 148 шкіл, в яких навчалось 65 тис. учнів. План роботи школи полягав у повторенні навчальної програми. Діти поєднували громадську роботу із навчальними заняттями. Часто підліткам доводилося працювати нарівні із дорослими [13, с. 29]. Одночасно силами школярів, учителів, працівників підприємств велась підготовка шкіл міста до нового навчального року. В 84 шкільних будівлях були споруджені нові печі. До початку навчання школярів змогли забезпечити підручниками і зошитами, наскільки це було можливо в умовах блокади. В кінці 1942 р. навчання проходило в 86 школах Ленінграду. В них навчалось 27 тис. дітей – приблизно 6 % від довоєнної кількості. Основну масу школярів складали учні молодших класів, так як більшість дітей старшого шкільного віку разом із дорослими працювали на фабриках, заводах чи займалися в ремісничих училищах. В умовах блокадного міста навчання дітей в 1942-1943 рр. було пов'язане із великими труднощами. 3 січня 1943 р., коли була прорвана блокада Ленінграду, число школярів стало збільшуватися з кожним днем. В 1943-1945 навчальних роках кількість діючих шкіл в Ленінграді суттєво зросла. Тепер нараховувалося майже 200 шкіл, а число школярів у порівнянні із попереднім роком збільшилася майже у 3 рази, тому що почалося повернення дітей із евакуації.

Цінними є спогади Шубіної (Лебедевої) Галини Дмитрівни – корінної ленинградки, яка нині проживає в м. Рівне. Ось як вона описує події блокадного Ленінграду: «На момент об'явлення війни мені тільки що исполнилось 4 года. Но я помню, что это было раннее утро, взрослые собирались возле черного репродуктора, а чувства страха и даже какого-то ужаса передавались и мне. Какое-то время я побаивалась инстинктивно лишний раз подходить к репродуктору. На тот час я у мамы была одна: сестра на лето была отправлена к бабушке с дедушкой в деревню и сразу оказалась в оккупации. Я всегда помню слова Р. Рождественского: «У нас и детства не было отдельно, а были вместе – детство и война». С детства у меня заложено: прежде всего дисциплина! – идёт война. До войны я, как самая младшая, капризничала; из пакета с конфетками от дяди Вани я выбирала себе только самые-самые шоколадные, остальные разбрасывала. Настала зима... Больница... нам не разрешают ходить (а скорее, не можем из-за истощения), нас укутывают и выносят спать на веранды. Разными способами я пытаюсь не глотать рыбий жир, шкварки тоже мой организм не принимает. Постепенно всё восстанавливается и в школу я иду в 7 лет, т. е. в 1944 г. Еще есть отдельные бомбежки, но страха меньше. Надо отдать должное школе того времени: физическому развитию отдавалось много времени. Спустя несколько лет я уехала из Ленинграда по направлению института на работу в 1960 г.» (записано зі слів Шубіної Галини Дмитрівни 23 травня 2014 р.).

Таким чином, проблема материнства і дитинства, медичного обслуговування, навчання дітей в умовах блокади Ленінграду потребували постійного контролю і державної урядової уваги, оскільки їх рішення були нагальними. Багато хвороб придбали нові форми, значно збільшилася кількість летальних випадків. Однак, незважаючи на всі жахи війни, люди продовжували боротися з голодом і страхом, продовжували працювати. Однією з найважливіших умов виживання ленинградців була стійка мотивація їх жити і перемогти. Мати жила заради своєї дитини, а діти – заради допомоги молодшим братам і сестрам, підтримки матерів. Виживали, як правило, ті, хто вірив у перемогу і робив все для того, щоб перемогти. «Свіча горіла з двох кінців» – ці слова виразно характеризували становище жителя міста, який жив в умовах голодного пайка та величезних фізичних і психічних навантажень, та все ж, зміг вистояти.

Джерела та література

1. Адамович А. Блокадная книга / А. Адамович, Д. Гранин. – С-П.: Лениздат, 2013. – 544 с.
2. Андреев А. Дети города-героя / А. Андреев. – Л.: Лениздат, 1974. – 286 с.
3. Берггольц О. Ф. Из дневников 1939-1942. Запретный дневник. Дневники, письма, проза, избранные стихотворения и поэмы Ольги Берггольц / Сост. Н. Соколовская. – С-П.: Азбука-классика, 2010. – 430 с.
4. Бианки В. Лихолетье: дневники, воспоминания, письма / В. Бианки. – С-П., 2005. – 192 с.
5. Буров А. В. Твои герои Ленинград 1941-1944 гг. / А. В. Буров. – М., 1965. – 260 с.
6. Ильинский И. М. Блокада Ленинграда: проблески детской памяти на фоне великой трагедии / И. М. Ильинский // Вопросы истории. – 2005. – №1. – С. 38.
7. Людний Ф. П. Дорогами війни / Ф. П. Людний. – К.: Україна, 2005. – 420 с.
8. Скрыбина Е. О. Проблема материнства и детства в период блокады Ленинграда (1941-1944 гг.): историко-медицинский аспект: автореф. дис. на соискание ученой степени канд. ист. наук: спец. 07.00.02. «Отечественная история» / Е. О. Скрыбина. – С-П., 2008. – 180 с.
9. Чекалов С. Блокадная жизнь запомнится навсегда [Воспоминания о блокаде Ленинграда] / С. Чекалов // Наука и жизнь. – 2014. – №1. – С. 97-98
10. Яров С. В. Блокадная этика. Представления о морали в Ленинграде в 1941-1942 гг. / С. В. Яров. – М.: Центрполиграф, 2012. – 326 с.
11. Яров С. В. Повседневная жизнь блокадного Ленинграда / С. В. Яров. – М.: Молодая гвардия, 2013. – 313 с.
12. Электронні ресурси
13. 900 героических дней: Сборник документов и материалов о героической борьбе трудящихся Ленинграда в 1941-1944 гг. [Электронный ресурс] / 900 героических дней. – Л.: Наука, 1966. – 423 с. – Режим доступа: <http://blokada.otrok.ru/library/leningrad/prim.htm>
14. Павлов В. Д. Ленинград в блокаде [Электронный ресурс] / В. Д. Павлов. – М., 1958. – 145 с. – Режим доступа: <http://blokada.otrok.ru/pavlov/index.htm>

УДК 94:061(=411.16)(437)

Олена Ворон

ФУНКЦІОНУВАННЯ ЄВРЕЙСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У ЧЕХОСЛОВАЦЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ

Стаття присвячена дослідженню проблеми функціонування єврейських організацій у Чехословацькій республіці, зокрема увага акцентується на визначенні пріоритетних напрямів їхньої діяльності, ролі та значенні у суспільно-політичному житті.

Ключові слова: сіоністські організації, ортодоксальні єврейські організації, чесько-єврейська асиміляція, Національна єврейська рада, єврейська нацменшина.

The article is devoted research of problem of functioning of Jewish organizations in the Czechoslovakia republic, in particular attention is accented on certain priority directions of their activity, role, and value in social and political life.

Keywords: Zionist organizations, orthodox Jewish organizations, Czech-Jewish assimilation, National Jewish advice, Jewish ethnic minorities.

Новостворена Чехословацька республіка з перших років свого існування вирізнялась високою суспільно-політичною активністю своїх громадян, яка зокрема знайшла вияв у створенні та результативній діяльності значної кількості різноманітних організацій. Чільне місце у системі громадських утворень країни займали єврейські організації, які становили важливу складову життя цього етносу в чеських землях, і власне у період 1918–1938 рр. набувають нових якісних характеристик, що, у свою чергу, потребує детального вивчення. Усе це і обумовлює актуальність обраної теми.

Сфери громадської активності євреїв у чеських землях залежали не лише від ступеня їхньої задіяності у суспільно-політичному житті, але й були пов'язані з їх розгалуженою діяльністю, суміжною з подоланням наслідків геттової минулості та ізоляції євреїв, а відповідно прагненням до солідарності та взаємодопомоги. Про це свідчить і той факт, що найчисельнішою групою серед єврейських об'єднань були благодійні та гуманітарні спілки, наприклад «В'наї В'рітш». Незначну групу складали релігійні організації. Натомість чисельними були молодіжні організації. Окрему групу становили фізкультурні та гімнастичні єврейські організації, зокрема Єврейський плавничий клуб «Hagibor» та пражське шахове об'єднання «Steinitz». Також євреї були задіяні й у багатьох чеських, німецьких та національно індивідуальних чи інтернаціональних організаціях, котрі мали значний вплив на суспільно-політичне життя Чехословацької держави [5, с. 150].